

Struktura znaczeniowa „Innego” w języku młodzieży studenckiej

---

Wprowadzenie

Niniejsze rozważania wpisują się w cykl szkiców mojego autorstwa poświęconych sposobom konceptualizacji wybranych kategorii znaczeniowych w języku młodego pokolenia Polaków, głównie młodzieży szkolnej i studenckiej¹. Prowadzone systematycznie badania w określonym zakresie potwierdzają, że pytania o sposób funkcjonowania w języku i kulturze pojęć ze świata wartości² czy antywartości są ciągle ważne i aktualne.

Prezentowany artykuł stanowi próbę rekonstrukcji sposobów obrazowania „Innego” w języku studentów. Niewątpliwie dynamika układów politycznych, państwowych, społeczno-gospodarczych, kulturowych itd. w otaczającym nas świecie powoduje, że wskazana kategoria znaczeniowa budzi szczególne zainteresowanie – jest zarówno istotnym przedmiotem interdyscyplinarnej refleksji *stricte naukowej*³, jak i popularnonaukowej. Zgodnie z założeniami semantyki

---

¹ Zob. np.: M. Świącicka, *Szkoła i nauczyciel w języku dzieci i młodzieży*, [w:] *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, t. VII: *Materiały IX Kolokwium Językoznawczego, Kołobrzeg, 27-29 września 1999 r.*, red. M. Białoskórska, Szczecin 2001, s. 251-266; eadem, *Strach w języku młodzieży studenckiej*, [w:] *Wokół językowej funkcji emocjonalnej. Fakty dawne i współczesne*, red. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Siedlce 2006, s. 299-311; eadem, *Brda w językowym obrazie świata młodzieży bydgoskiej*, [w:] *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, tom XVIII: *Z wdzięczną pamięcią o Profesorze Władysławie Kuraszkiewiczu*, red. J. Migdał, S. Mikołajczak, Poznań 2009, s. 107-117; eadem, *Potoczny obraz zazdrości*, [w:] *Rejestr emocjonalny języka*, red. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Siedlce 2009, s. 243-253; eadem, *Refleksje językoznawcze o przyjaźni i przyjacielu*, [w:] *Ścieżkami pięknej polszczyzny. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Mirosławowi Białoskórskiemu z okazji 65-lecia urodzin i 45-lecia pracy zawodowej*, red. L. Mariak, A. Seniów, Szczecin 2011, s. 275-285; eadem, *Struktura znaczeniowa lęku w języku młodzieży studenckiej*, [w:] *Studia logopedyczno-lingwistyczne. Księga jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin Profesora Edwarda Łuczyńskiego*, red. S. Milewski, K. Kaczorowska-Bray, B. Kamińska, Gdańsk 2017, s. 415-437.

² Zob.: M. Zarębina, K. Gąsiorek, *Świat wartości w języku studentów krakowskich przełomu wieków*, Kraków 2005.

³ Budziła i nadal budzi szczególne zainteresowanie przedstawicieli nauk humanistycznych i społecznych, jak: Z. Bauman, *Wieloznaczność nowoczesna, nowoczesność wieloznaczna*,

kognitywnej i językoznawstwa kulturowego proponuję rekonstrukcję kategorii znaczeniowej „Inny” z uwzględnieniem reprezentatywnych pól tematycznych i ich aksjologii na materiale tekstowym, tj. wypowiedzi młodzieży studenckiej⁴. Zgromadzony zbiór tekstów jest efektem realizacji postawionego przed studentami zadania badawczego, tj. swobodnego, spontanicznego wypowiedzenia się na temat „Innego”⁵, odzwierciedlającego zatem ich wiedzę potoczną, zdroworozsądkową.

Główny tok wywodu, obejmujący rekonstrukcję potocznego obrazu „Innego”, warto usytuować na tle jego cech (koniecznych dla zrozumienia pojęcia) w systemie języka, utrwalonych w polskich źródłach leksykograficznych, w tym w sposób rekonesansowy w relacji do pojęć „obcego” i „swojego”.

„Inny” w systemie języka

We współczesnych polskich opracowaniach leksykograficznych wyraz ‘inny’, o prasłowiańskiej proweniencji (w słowniku staropolskim poświadczony w źródłach z początku XIV wieku – najpierw w formie ‘iny’), jest opisywany jako wyraz wieloznaczny lub homonimiczny. Przykładowo w „Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny” [dalej: PSWP] notuje się dwie jednostki leksykalne⁶. Pierwsza z nich to:

inny1 jako część mowy niestopniujący się przymiotnik; inna, inne, inni; nie taki sam lecz odmienny, różny, niepodobny; nie ten, ale drugi, dalszy, pozostały.

---

tłum. J. Bauman, Warszawa 1995; G. Simmel, *Socjologia*, tłum. M. Łukasiewicz, Warszawa 2005; A. Schutz, *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*, tłum. B. Jabłońska, Kraków 2008; R. Szwed, *Tożsamość a obcość kulturowa. Studium empiryczne na temat związków pomiędzy tożsamością społeczno-kulturową a stosunkiem do obcych*, Lublin 2003; F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, t. 2, Warszawa 1973; idem, *Współczesne narody*, tłum. Z. Dulczewski, Warszawa 1990; idem, *Nauki o kulturze. Narodziny i rozwój*, tłum. J. Szacki, Warszawa 1992.

⁴ Materiał badawczy zgromadziłam osobiście lub dzięki życzliwości innych nauczycieli akademickich w 2019 roku wśród studentów logopedii oraz filologii polskiej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Wybór studentów wskazanych kierunków studiów nie jest podporządkowany jakiemś określonymu celowi, wynika jedynie z faktu prowadzenia zajęć przez osoby badaczy na tych kierunkach studiów. Nie można jednak wykluczyć, że w pewien sposób wpływa on na uzyskany taki, a nie inny model znaczeniowy „Innego”.

⁵ Polecenie sformułowano ogólnie: „Napisz swobodną wypowiedź na temat „Innego””, nie stawiając żadnych ograniczeń, jeśli chodzi o gatunkową, treściową czy objętościową realizację zadania. W ten sposób zgromadzono ponad 100 swobodnych wypowiedzi pisanych, realizujących zasadniczy temat w sposób różny objętościowo: od krótkich, w paru wersach, prób podania sposobu rozumienia znaczenia wyrazu do bardziej rozbudowanych wypowiedzi wywołanych kluczowym słowem. Wypowiedzi studenckie przywołane w niniejszym szkicu podaję w oryginalnym zapisie ortograficznym oraz kształcie językowo-stylistycznym.

⁶ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 14, red. H. Zgólkowa, Poznań 1998 [dalej: PSWP], s. 266-267.

W materiale słownikowym **inny1** występuje w połączeniach z wyrazami należącymi do różnych kategorii znaczeniowych: nazw ludzi, przestrzeni, sytuacji, jednostek czasu, pojęć abstrakcyjnych, np. ‘inna dziewczyna’, ‘inny człowiek’, ‘inne miasto’, ‘inne czasy’, ‘inny świat’, ‘inne życie’, ‘inne wyjście’ itp. Ponadto polszczyzna dokumentuje szereg związków frazeologicznych z tym komponentem, których treści konotują różnorodne aspekty życia człowieka i otaczającej go rzeczywistości. Tytułem przykładu przywołajmy wybrane jednostki frazeologiczne wraz z rozumieniem ich sensu, rejestrującego m.in.:

- zachowania werbalne człowieka:

Być innego zdania = ‘nie zgadzać się z kimś’

Innymi słowy = ‘określając, mówiąc inaczej’

Skierować rozmowę na inne tory = ‘zmienić temat rozmowy’

Uderzyć w inny ton//Zacząć innym tonem//Zaśpiewać z innego tonu = ‘zmienić sposób przemawiania do kogoś, traktowania kogoś’

Zacząć z innej beczki = ‘zmieniać sposób przemawiania do kogoś, porozumiewania się z kimś, postępowania z kimś’

- jego wygląd i cechy psychiki:

Ktoś wydaje się inny = ‘ktoś wygląda odmiennie’

Inny duch w kogoś wstępuje = ‘ktoś zmienia swe nastawienie psychiczne’

- relacje międzyludzkie:

Patrzeć na kogoś//na coś innymi oczami = ‘traktować kogoś lub coś w odmienny sposób’

Nie ma, nie było innej rady, sposobu, wyboru, wyjścia = ‘nie można (było) inaczej’

- zmienność sytuacji, brak realizacji oczekiwań czy jednorodności jakiejś całości:

Inny wiatr wieje = ‘zmieniają się warunki, okoliczności’

Każdy z innej parafii = ‘każdy odmienny, nie dopasowany do reszty’

Sprawa wzięła inny obrót = ‘sprawa ułożyła się w odmienny sposób’

potoczny: Inna para kaloszy = ‘odmienna, różna, nie taka sama rzecz’.

PSWP dostarcza także informacje na temat wyrazów bliskoznacznych oraz przeciwstawnych. W polu synonimicznym **inny1** wymienia się szereg wyrazów, tj. ‘odrębny’, ‘rozdzielny’, ‘niepodobny’, ‘wtórny’, ‘drugi’, ‘przeciwny’, ‘niejednoznaczny’, ‘nietypowy’, ‘dziwny’, ‘zboczony’, zaś w grupie antonimów: ‘podobny’, ‘taki sam’, ‘jednoznaczny’, ‘typowy’, ‘normalny’, ‘nierozdzielny’⁷.

---

⁷ Przywołując jedynie słownikowy rejestr, pomijam tutaj ocenę doboru wskazanych określeń z punktu widzenia *stricte* lingwistycznej analizy relacji synonimicznych i antonimicznych.

Przymiotnik **inny1** motywuje bogate pole wyrazów, w tym zwłaszcza złożonych, pochodnych słowotwórczo (zob.: 'inaczej1', 'inaczej2': 'innocywilizacyjny', 'innogatunkowy', 'innojęzyczny', 'innokolorowy', 'innokulturowy', 'innopanstwowy', 'innoplemienny', 'innopłciowy', 'innorasowy', 'innorodzajowy', 'innostylowy', 'inność', 'innowierca'), w tym w procesie substancywizacji rzeczownik **inny2**. Wskazane pole derywacyjne godne jest osobnej refleksji, jednak z punktu widzenia prowadzonych w szkicu rozważań warto zwrócić uwagę na dwie jednostki leksykalne, tj. **inność** oraz **inny2**.

Inność, czyli bycie innym, różnym, posiadanie cech odróżniających się od jakiegoś zbioru obiektywnych elementów tego samego typu w materiale słowników ilustrują połączenia wyrazowe typu: inność zapatrywań, poglądów, kultury; inność krajobrazu; inność człowieka, rzeczy, zjawisk; zaakceptować czyjaś inność⁸. Najogólniej rzecz ujmując, lokują się one w polu cech odróżniających różnorodne zbiory, zwłaszcza ze względu na atrybuty człowieka, kultury, rzeczy, zjawisk, przestrzeni itp. wraz z postawą tolerancji wobec inności. Repertuar wyrazów bliskoznacznych oparty jest na takich jednostkach leksykalnych, jak: 'odrębność', 'odmienność', 'różność', 'swoistość', 'indywidualność', 'jednostkowość', 'oryginalność', zaś wśród przeciwstawnych notuje się: 'typowość', 'jednakowość', 'równość', 'tożsamość'⁹.

Z kolei rzeczownik **inny2** definiowany jako 'inny, pozostały człowiek; ktoś inny, drugi', np. „Całe swoje pracowite życie poświęcił dla innych, niosąc pomoc, radość i optymizm”, stanowi komponent połączeń wyrazowych typu: „poświęcić się dla innych”, „oddać się innemu”, „Piekło to są Inni” (Jean Paul Sartre), a wśród jego synonimów wymienia się: bliźni, obcy2, drugi2.

Obcego2, uznawanego w opracowaniach słownikowych za bliskoznacznik **innego2**, motywuje przymiotnik **obcy1** w znaczeniu „taki, który jest poza jakąś grupą, środowiskiem, nie należący do niej, do niego: taki, który znajduje się poza czymiś zainteresowaniami, wiedzą, doświadczeniem”¹⁰. Cechę obcości odnosi się do różnych kategorii znaczeniowych, m.in. ludzi, społeczeństw, języka, kultury, literatury czy terytorium, co utrwała szereg połączeń wyrazowych takich chociażby, jak: obcy człowiek, obcy naród, obcy język, obca kultura, obca literatura, obce kraje, obce terytoria. Poza połączeniami wyrazowymi określenie **obcy1** stanowi człon konstytuujący połączenia specjalistyczne, np. w muzyce: obce dźwięki, techniczny: obcy metal, językoznawczy: obcy wyraz, związki frazeologiczne, np. obcy komu//dla kogo = 'o czymś nieznanym komuś', „czuć się obcym” = 'czuć się człowiekiem spoza danej grupy', „coś jest obce (nie jest obce)” = 'coś jest nieznanne [znane] komuś', „coś jest komuś obce” // „coś wydaje

⁸ PSWP, t. 14, s. 265.

⁹ Ibidem, s. 265.

¹⁰ PSWP, t. 24, s. 436.

się komuś obce//coś staje się dla kogoś obce” = ‘coś jest, wydaje się, staje się dla kogoś dalekie, coraz mniej znane’, oraz przysłowia typu: „Co ci z obcego, gdy nie masz swego” = ‘coś, co nie jest własne, nie daje szczęścia’, „Co się rozwinię na obcej ziemi, czuć zawsze obczyzną” = ‘pochodzenie spoza określonego kręgu jest zawsze wyczuwalne’. W polu leksykalnym **obcego1** mieszczą się jego określenia bliskoznaczne typu: ‘obcokrajowy’, ‘obcoplemienny’, ‘cudzy’, ‘egzotyczny’, ‘cudzoziemski’, ‘nieznany’, ‘czyjś’, antonimy takie, jak: ‘bliski’, ‘rodzinny’, ‘rodzimy’, ‘ojczysty’, ‘swojski’, ‘swój’, ‘własny’, oraz wyrazy pochodne słowotwórczo: poza wymienionym już **obcym2** także: ‘obco’, ‘obcogatunkowy’, ‘obcojęzyczny’, ‘obcojęzyczny’, ‘obcokrajowy’, ‘obcoplemienny’, ‘obcość’ oraz ‘obczyzna’¹¹. Na inną okazję należy pozostawić analizę przywołanego repertuaru derywatów, choć warto zwrócić uwagę, że określenie cechy, tj. **obcość** ‘bycie obcym, pochodzenie spoza określonej grupy, środowiska, rodziny’, w materiale słownikowym pojawia się w kolokacjach wskazujących na przedmiot obcości (obcość języka, religii, kultury), sposób zachowania wobec obcości, zwłaszcza braku tolerancji, uczucia strachu, poczucia wyłączenia czy siły i intensywności cechy, np. „Ludzie ze wsi nie tolerowali obcości, bali się uczucia strachu”; „Przerażająca, wyraźna obcość”, „Wrażenie, uczucie obcości”¹².

Jeśli zaś chodzi o rzeczownik **obcy2**, obejmuje on dwie kategorie znaczeniowe, tj. osoby spoza jakiejś grupy, środowiska, rodziny, nienależącej do jakiejś grupy oraz obywatela innego państwa, a w materiale słownikowym znajdujemy następujące jego synonimy: ‘przybysz’, ‘przyjezdny’, ‘imigrant’, ‘przybłęda’, ‘przywłoka’, ‘obcokrajowiec’, ‘obcoplemieniec’, połączenia wyrazowe (typu: być obcym, mieszkać wśród obcych, traktować jak obcego) oraz przysłowie: „Choćbyś wiele zwiedził świata, wśród obcych nie znajdziesz brata” = ‘o niemożności znalezienia zrozumienia u ludzi spoza własnej rodziny, środowiska, kraju’¹³.

Językowy wykładnik przeciwieństwa stanowi z kolei rzeczownik **swój2** (pochodny od zaimka dzierżawczego **swój**), czyli: „ktoś bliski komuś, znajomy, należący do tej samej rodziny, do tego samego środowiska, mieszkający w tej samej okolicy, pochodzący z tego samego kraju”, co odzwierciedlają jego jednowyrazowe bliskoznaczniki typu: ‘rodak’, ‘ziomek’, ‘krajan’, ‘bliski2’, ‘nasz2’, ‘krewny2’, ‘znajomy2’, ‘swojak1’¹⁴. Materiał leksykograficzny utrwała takie połączenia wyrazowe, jak: mieszkać wśród swoich, wrócić do swoich, przysłowia: „Swój do swego ciągnie” // „Swój zawsze ciągnie do swego” = ‘ludzie

¹¹ Ibidem, s. 436.

¹² Ibidem, s. 435-436.

¹³ Ibidem, s. 436.

¹⁴ PSWP, t. 41, s. 94.

o podobnych poglądach lgną do siebie', „Swój swego zawsze znajdzie” = ‘ludzie o podobnych charakterach odnajdują się wzajemnie’, „Trafił swój na swego” = ‘o spotkaniu osób, które mają podobne charaktery’, „Swój do swego po swoje” = ‘ludzie podobni pod pewnymi względami lgną do siebie, spodziewając się określonych reakcji, zachowań’, „Lepiej płakać ze swoimi, niż skakać z obcymi” = ‘zasada solidarności z osobami bliskimi’, „Swój jak nie ukąsi, to uszczypnie” = ‘o ludziach pozornie bliskich, życzliwych, w istocie złośliwych’, „Swój ze swoim łatwo się zgodzi” = ‘ludzie podobni do siebie łatwo się porozumiewają’, „Ze swoim skakać, ze swoim płakać” = ‘zarówno radość, jak i rozpacz należy przeżywać z ludźmi bliskimi’¹⁵. Przywołane wybiórczo przykłady pozwalają sądzić o językowym portretowaniu swoich / swojskości, opartym na podobieństwie cech osobowości, charakteru, poglądów itp. ludzi, solidarności z osobami bliskimi i z nimi przeżywania uczuć i emocji tak pozytywnych, jak i negatywnych.

Na podstawie zarysowanego jedynie pola leksykalnego **inny1** (**inność**) oraz **inny2** można stwierdzić, że o ile określenia przymiotnikowe odnoszą się do cechy, najogólniej rzecz ujmując, odmienności, odrębności czy wręcz jednostkowości i oryginalności, o tyle dla rzeczownikowego określenie człowieka synonimem staje się ktoś (bliźni) **obcy2**, drugi. Z kolei w polu **obcy1** (**obcość**), **obcy2** istotą jest wskazanie na kategorie wyłączenia, braku przynależności do tej samej grupy, sytuowania poza zakresem czyjejś wiedzy, poznania, zainteresowania itp. Wśród szeregu atrybutów obcości źródła leksykograficzne utrwalają nadto jej aspekty lokatywne, tj. daleko, własności, tj. cudzy, oraz ewokowane przez nią postawy, uczucia/odczucia, m.in. braku tolerancji, zrozumienia, znacznej siły negatywnych postaw, strachu czy przerażenia.

Przeciwieństwem znaczeń obcego, obcości jest **swój2**, oparty na takich choćby sensach, jak: bliskość, przynależność do tej samej grupy, rodziny itd., podobieństwo, poznanie, wspólnota przeżywania, łatwość komunikacji, dobre zrozumienie itp.

Rekonesansowy przegląd triady **swój** – **inny** – **obcy** pozwala bardzo ogólnie stwierdzić, że język utrwała zasadniczo neutralny lub pozytywny, rzadziej ujemny sposób wartościowania „Innego”. Z kolei kategoria „swojego” związana jest zdecydowanie z pozytywnym wartościowaniem. Jeśli idzie o „obcego”, to częściej – choć w języku nie brak neutralnych jego wykładników – można (choć ostrożnie bez dogłębnych badań) odnotować jego tekstowe realizacje konotujące negatywne treści. Można też zupełnie wstępnie stwierdzić, że o ile „obcy” na płaszczyźnie językowej jest przeciwieństwem „swojego”, o tyle „Inny” nie jest ani „swoim”, ani „obcym”.

¹⁵ Ibidem, s. 94.

Potoczny (studencki) obraz „Innego”

Od razu trzeba zasygnalizować, że studencki obraz „Innego”, osadzony – co oczywiste – w systemie języka, w kognitywny sposób rozbudowuje dane konieczne do rozumienia samego pojęcia o aspekty redundantne, oparte na potocznym myśleniu człowieka. Analizowany materiał studenckich wypowiedzi potwierdza, że studenci mają świadomość wieloznaczności, pojemności znaczeniowej, definicyjnych trudności i rozbudowania pola leksykalnego „Inny” – na przykład:

„Inny” to słowo o bardzo szerokim znaczeniu.

Wyraz „inny” jest słowem, które w zależności od kontekstu, może odnosić się do zupełnie odmiennej grupy cech.

Pojęcie znane przez wszystkich, ale trudne do jednoznacznego zdefiniowania.

Przywołują wprawdzie przykłady rozumienia inności jako repertuaru cech odróżniających przedmioty, zjawiska, tradycje, języki, kultury itp., na przykład:

Inny jest filetowy kubek w zielonej zastawie.

Często możemy usłyszeć, że coś jest inne np. w modzie: zwykła bluzka, ale też inna – czyli taka, którą coś wyróżnia od innych bluzek.

Inne kojarzy mi się również z językiem, mamy swój ojczysty język, ale uczymy się też innych, np. języka angielskiego.

Gros ich wypowiedzi sytuuje się w szeroko rozumianym polu tematycznym „człowiek” (zob. np. „Inny nie znaczy ja”), wpisując się tym samym w realizację semantycznej triady: **swój – inny – obcy**. Określenia „Innego” mają zasadniczo charakter generalizacji, której wyrażeniu służą nie tylko rzeczowniki (zwłaszcza ‘człowiek’, ‘osoba’), ale też liczne zaimki nieokreślone – por. przykłady typu:

Każdy człowiek jest inny.

Dzięki temu, że wszyscy są tak odmienni od siebie – każdego można nazwać innym.

To ktoś wyobcowany.

Bywa i tak, że sposób myślenia o innym podlega konkretyzacji poprzez odwołania do tekstów kultury, na przykład:

Pragną coś ważnego osiągnąć, np. Konrad z III cz. „Dziadów”.

Przykładem w kulturze jest chociażby Dzwonnik z Notre Dame, który przez wygląd (garb, zniekształcona twarz) jest wyśmiewany.

Studenckie rozumienie „Innego” (choć interpretowane również antropologicznie w sensie gatunku ludzkiego: „Każdy człowiek jest inny”, „Każdy z nas jest człowiekiem”) konstituuje głównie społeczno-psychologiczna opozycja między jednostką, indywiduum a grupą społeczną, społeczeństwem, tłumem;

w sensie zatem ilościowym między tym co rzadkie, mniejszościowe a tym co powszechne, większościowe. Taką semantykę odzwierciedla liczna grupa przykładów typu:

- odrębny, wyróżniający się z tłumu;
- osoba lub rzecz odstająca od społeczeństwa;
- chcący podążać inną, różną drogą od reszty społeczeństwa,
- mogą to być osoby, które nie chcą podążać za tłumem.

Cechy sytuujące „Innego” w opozycji do tłumu obejmują różnorodne aspekty jego osobowości, charakteru, psychiki, sposobu zachowania, poglądów, fizyczności, ubioru, statusu ekonomicznego itd. Niezwykle rozbudowane pole wskazanych atrybutów „Innego” ilustrują przywołane jedynie wybiórczo przykłady:

Ktoś odważny, ekstrawagancki. Osoba, która ma inne poglądy niż reszta, cechująca się indywidualnością.

Inny to ktoś o innych cechach charakteru, innych zainteresowaniach, innym wyglądzie.

Mają własne zdanie, poglądy, wartości, którymi się kierują i nie zważają na opinie innych ludzi.

Może się to też wiązać z prezentowaniem własnego, indywidualnego wizerunku; mam na myśli inny kolor skóry, choroby, zły status społeczny.

Ktoś charakteryzujący się odmiennością: religijną, kulturową, przekonaniami w porównaniu do większości.

Wypowiedzi potwierdzają, że kształtowanie wizerunku „Innego” następuje w kontekście różnorodnych norm społecznych, świata wartości, konwencji i kulturowych uwarunkowań, na przykład:

Często wpływ na wystawienie takich opinii ma kultura, w której zostaliśmy wychowani.

Innym jest każdy, kto odbiega od normy.

Wszystko, co odbiega od „naszej normy” uznajemy za „inne”.

Wykraczanie poza przyjęte zasady, reguły wartości.

„Inny” (jednostka, indywiduum, rzadki) jako kategoria społeczna przeciwstawiona (kontekst kultury, norm, wzorców, poglądów, wartości) społeczeństwu (tłum, typowy, powszechny, pospolity, częsty) ewokuje bogate pole synonimów typu: ‘odmienny’, ‘różniący się’, ‘wyjątkowy’, ‘oryginalny’, ‘unikatowy’, ‘niecodzienny’, ‘nieszablonowy’, ‘nietuzinkowy’, ‘niekonwencjonalny’, ‘niezwykły’, ‘ciekawy’, ‘przykuwający uwagę’, ‘niespotykany’, ‘niezwyczajny’, ‘niezwykły’, ‘jedyny w swoim rodzaju’ itp. zasadniczo neutralnych lub pozytywnie wartościujących. Jednak obraz „Innego” nie jest tylko tak neutralny i jednoznacznie pozytywnie wartościowany.

Teksty studentów potwierdzają także ich świadomość, obejmującą sposoby negatywnego wartościowania za pomocą określeń: ‘dziwny’, ‘dziwak’, ‘odmieniec’, ‘odludek’, ‘niepasujący’, ‘niepotrzebny’, ‘nienormalny’ itp. Repertuar słów nacechowanych negatywnie (choć nie wyklucza to określeń neutralnych czy pozytywnych) uruchamia zwłaszcza, motywowany też poziomem percepcyjnym, wspomniany już aspekt fizyczności i psychiki człowieka. Tzw. stygmaty społeczne¹⁶ powstają głównie w kontekście choroby, ułomności, niepełnosprawności, seksualności, ubioru, rasy, wieku czy płci itp.

Często są to ludzie innej narodowości czy homoseksualiści.

Inny może być też osobą z jakąś niepełnosprawnością; może to być osoba niepełnosprawna, chora psychicznie, słowo używane, żeby nazwać kogoś niepełnosprawnego umysłowo.

Coraz częściej tak się mówi o osobach homoseksualnych, niepełnosprawnych intelektualnie, możemy powiedzieć, że człowiek chory zalicza się innej grupy ludzi, ponieważ choroba go wyróżnia.

Wśród komponentów znaczeniowych, tworzących studenckie pole „Innego”, wyróżnia się również z perspektywy poznawczej kategoria braku wiedzy o nim, co wyrażają określenia takie m.in. jak:

nieznany, obcy, niezrozumiany, nowy;

– por.:

Inne to może być też coś, co jest dla nas nieznanne, nowe.

Czasem oznacza nieznanne lub trudne do zakwalifikowania.

– także myślenie schematyczne – zob.:

Wiele ludzi nie potrafi zaakceptować czegoś, co nie jest schematyczne.

– i stereotypy – zob.:

Ludzie w XXI wieku nie akceptują tych, którzy mają pretensjonalny styl ubioru, kolczyki, tatuaże [...]. Według mnie jest to układanie ludzi w stereotypy, co więcej zatrzymywania się w jakiejś przestrzeni i niechęć otwierania się na świat i inne propozycje.

Perspektywa poznawcza przekłada się z kolei na pole postaw i uczuć wobec „Innego”. Stosunek do „Innego” nie jest jednoznaczny: „Może budzić mieszane uczucia”. Z jednej strony inność aktywizuje poznawczo, motywuje zainteresowanie, chęć poznania, ciekawość, na przykład:

Inny może wzbudzać zainteresowanie, ciekawość pozostałych; szczególnie na początku może wzbudzać podziw.

---

¹⁶ Por. „goffmanowskie piętno” – szerzej: E. Goffman, *Piętno. Rozważania o tożsamości zranionej*, tłum. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańsk 2007.

Z drugiej jednak strony „Inny” – i to jest według młodych Polaków częstsze i typowe – jest źródłem negatywnych uczuć i zachowań. Intensywność negacji jest zróżnicowana, brak tolerancji może skutkować zarówno niechęcią, obawą, strachem, odrzuceniem, jak i wrogością, agresją i potępieniem. Strukturę znaczeniową pola postaw i uczuć wypełnia bogaty materiał egzemplifikacyjny, na przykład:

Może też wzbudzać obawy.

Jeżeli zachowuje się inaczej, niż ludzie są do tego przyzwyczajeni, wzbudza ich niechęć.

Kojarzy się z brakiem tolerancji, z brakiem poszanowania drugiego człowieka.

Ludzie boją się inności i różnie na nią reagują: śmieją się, są agresywni.

Zwykle ludzie nie lubią odmienności, bo wydaje im się zagrożeniem.

Często w ludziach budzi strach.

Próbuje pokazać siebie, zostaje odrzucona i potępiona.

Niektórzy reagują na inność strachem i stąd bierze się wrogość.

W relacjach międzyludzkich dyskomfort odczuwają także „Inni”, stąd w analizowanym polu znaczeniowym obecna jest również kategoria ich postaw i uczuć, następująco wyrażona językowo:

wyobcowanie, samotność, poczucie odrzucenia, wykluczenia, niechęć do tzw. „normalsów”, złość, agresja

– por.:

Taka osoba jest praktycznie z każdej strony osamotniona – przez rodzinę, znajomych, kościół.

Ukrywa się ze swoją innością.

Często jest odrzucany, wyobcowany.

Osoby takie są często wycofane społecznie, nie integrują się z grupą.

Często ludzie chorzy, niepełnosprawni określani są mianem innych przez co czują się wyobcowani, źle, czują, że odstają od społeczeństwa.

Na tle postaw i uczuć wobec „Innego” oraz samego „Innego” studenci formułują własną ocenę zjawiska inności. Ogólnie można stwierdzić, że deklarowana postawa młodzieży oparta jest zasadniczo na pozytywnych ich emocjach i dodatnim wartościowaniu, m.in. w kategoriach społecznych, moralnych czy estetycznych:

Inny nie znaczy dla mnie zły, gorszy ode mnie.

Inność nie oznacza bycia gorszym.

Dzięki innym świat jest piękny i nie popada w szarą codzienność.

Inność jest czymś dobrym, bo sprawia, że możemy uczyć innych tolerancji, ale sami przede wszystkim powinniśmy znaleźć ją w sobie.

Każdy człowiek jest inny i dzięki temu świat jest taki kolorowy, a nie nudny.

Pozytywnej aksjologii towarzyszą apele o akceptację, szacunek, tolerancję, zrozumienie itp., wyrażone modalnością prawdopodobieństwa oraz konieczności, na przykład:

W przypadku tradycji lub zwyczajów odmiennych od naszych należy je przede wszystkim poznać i spróbować zrozumieć.

Bo inność trzeba umieć zaakceptować.

Powinniśmy akceptować inność, w tych czasach jest to nawet atut, gdyż chcemy się wyróżniać.

Wyjątkowo zaś – przynajmniej w zgromadzonym materiale badawczym – pojawiają się ostrzeżenia w odniesieniu do inności rozumianej jako stan zagrożenia (w tym sensie inny/inność ewoluuje ku obcemu//obcości, ale ta refleksja wymaga pogłębionych, dalszych studiów semantyczno-kulturowych):

Należy utrzymywać dystans w kontaktach z negatywnymi odmieńcami – wszelkimi fanatykami, ludźmi zaślepionymi swoimi poglądami.

Warto jeszcze dodać, że „Inny” jako kategoria etniczna, tj. mieszkańców innego kraju wraz z ich kulturą, tradycją, obyczajem itd., jest mało reprezentatywna w studenckim polu asocjacyjnym:

Często osobami innymi dla nas są ludzie z innego kraju, o innej kulturze, religii.

Niektórzy reagują na inność strachem i stąd bierze się wrogość. Skutkuje to agresją, niechęcią wobec innych narodów, płci, grup społecznych, religii.

Można zatem powiedzieć, że wprawdzie w języku studentów określenie „inny” funkcjonuje w synonimicznym polu obcego, ale mają oni świadomość ich różnych zakresów znaczeniowych, na przykład:

Często to pojęcie tożsame jest z terminem obcy, choć w mojej ocenie wyrazy te mają inne znaczenia – obcy jest szersze.

Kilka słów na zakończenie

Zrekonstruowany tekstowy (studencki) obraz „Innego” stanowi twórczą interpretację – rozumienia leksemów: **inny1**, **inny2**, utrwalonego w definicjach słownikowych. W języku studentów sposoby objaśniania kategorii znaczeniowej „Inny” mają wyraźnie antropocentryczny wymiar. Studenci przywołują wprawdzie rozumienia inności jako repertuaru cech odróżniających przedmioty, zjawiska, tradycje, języki, kultury itp., ale zdecydowanie częściej podają skojarzenia, sytuujące się w szeroko rozumianym polu tematycznym

„człowieka”, jego cech psychicznych, intelektu, fizyczności, zachowań itd. Strukturę asocjacyjną analizowanego pola tworzą nie tylko określone klasy znaczeniowe, ale też wartościowanie i deklaratywne postawy respondentów.

Można sądzić, że obraz „Innego” w przypadku młodzieży studenckiej w istotny sposób kształtuje edukacja szkolna, zwłaszcza edukacja polonistyczna (por. egzemplifikacje typu: „Była też kiedyś powieść „Inna”, lektura w podstawówce”; skojarzenia: „książka „Ten obcy”, „Jądro ciemności”, „Inny świat” Herlinga-Grudzińskiego”), z pewnością też współczesne obrazy medialne i własne doświadczenia. Studenci kreślą swój obraz jako osób tolerancyjnych, otwartych na inność, świadomych ambiwalentnych sposobów wartościowania „Innego”.

Zaprezentowane badania mają charakter jedynie rekonesansowy, a wyniki badań – cząstkowy. Z pewnością warto je rozszerzyć na inne jeszcze grupy środowiskowo-zawodowe i pokoleniowe. Ciekawe rezultaty badawcze może też przynieść rekonstrukcja pola znaczeniowego „Inny” na materiale tekstów reprezentujących różne odmiany funkcjonalne polszczyzny, np. styl artystyczny, styl publicystyczny, reklamowy, podręcznikowy, dyskurs medialny itd. Materiał wypowiedzi studenckich powinien być również przedmiotem analizy struktury znaczeniowo-aksjologicznej pozostałych kategorii znaczeniowych triady: **swój – inny – obcy**.

The semantic structure of “Other” in the language of student youth

In the presented sketch an attempt is being taken – according to assumptions of cognitive semantics and cultural linguistics – of building the model of the semantic category Other, based on the popular, common-sense knowledge of Polish students. For reconstruction of Other image definitions included in Polish lexicographical sources constitute a point of departure. Conducted linguistic-cultural analyses are showing, that in language of Polish students ways of explaining to the semantic category Other have a clearly anthropocentric dimension. They are placing themselves in the widely understood thematic field of Man, his psychological features, intellect, physicality, behaviours etc. Not only determined semantic classes, but also assessing and half-hearted postures of respondents are creating the associative structure of analysed field in which light students constitute a social group tolerant and opened to the otherness.